

8.2.2 NEJČASTĚJŠÍ OTÁZKY DĚTÍ

Pokud se nám děti rozhodnou se svým trápením svěřit nebo pokud je týrán a zneužívání odhaleno a děti o něm vypovídaly, musíme být připraveni na to, že tento proces nekončí jedním rozhovorem s dítětem. Pokud dítě zůstává v naší péči, postupně s narůstající důvěrou nám pravděpodobně bude klást mnoho otázek, na které samo nezná odpověď anebo pro ně znamenají problém či nejistotu. Na tyto otázky bychom měli být připraveni. Může se také stát, že dítě nám na začátku neřekne všechno, co se dělo, že bude postupně doplňovat některé skutečnosti, za které se dříve stydělo nebo o nich nechtělo hovořit. Čím déle se s dítětem známe a pracujeme s ním, tím hlubší budou jeho otázky. Děti se nejčastěji ptají na toto:

■ Co se bude dítě dít?

Tato otázka se nejčastěji vyskytuje na začátku procesu (buď když se nám dítě svěří, nebo je násilí či zneužívání odhaleno a my s dítětem vedeme první rozhovor), nebo po významných událostech v průběhu procesu (např. když dítě bylo vyslechnuto policií, matka absolvovala soudní řízení ohledně svěřením dítěte do její péče, otec byl vzat do vazby apod.). Pokud máme představu o tom, co se bude dítě dít, anebo máme zkušenost s podobnými případy, je dobré dítěti vyložit předpokládaný další postup, a to i s případnými úskalími. Když dítě ví, co se bude dít dál, nebo zná možné alternativy, dodává mu to pocit jistoty. Určitě bychom dítěti neměli např. o výslechu na policii říkat den před jeho realizací s původně „dobrým“ úmyslem, abychom ho nevyplašili.

Pokud další postup, případně alternativy postupu neznáme, neměli bychom dítě šidit nějakými „prázdnými“ slovy, ale měli bychom mu sdělit, že nevíme přesně, ale zkusíme mu to co nejdříve zjistit.

Děti se někdy zaleknou celého procesu a ptají se nás například, zda je potřebné podávat trestní oznámení, zda nestačí jen to, že se odstěhují (někdy se bojí procesu, jindy nechtějí zneužívatele nebo agresorovi ublížit, nebo ho mají paradoxně stále rády). Vysvětlíme dětem, že je, stejně jako když někdo někoho zbije na ulici nebo něco ukradne, důležité, aby byl pachatel potrestán, aby se to neopakovalo. Stejně je to při týráním nebo zneužívání – pokud nebude zastaveno „vyšší mocí“, je pravděpodobné, že bude pokračovat a jiným dětem nebo lidem bude ubližováno. A proto je třeba věci řešit s pomocí dostupných institucí. S touto otázkou se setkáváme zejména u dospívajících zneužívaných děvčat. Chtějí situaci řešit, ale ne udáním na policii – nechtějí ublížit ostatním členům, rodině, matce, bojí se apod. Protože máme ohlašovací povinnost, měli bychom takovýto trestný čin hlásit na policii. Upřednostňujeme však budování vztahu a důvěry s děvčetem a podání oznámení je vhodné odložit na dobu, kdy to bude ochotna udělat samotná dívka. Přitom právě děvčata velmi citlivě reagují na to, že zneužívání by se nemuselo dít jen jim, ale i jejich mladším sestrám, příp. sousedkám – mají tendenci chránit jiné dívky (ochrana sebe samých není ještě dostatečným argumentem). Kdybychom se řídili v tomto případě tím, co nám ukládá ohlašovací povinnost, pravděpodobně bychom dívky nepomohli – ztratili bychom její důvěru, a pokud by tuto skutečnost potom ona sama popřela, dali bychom zneužívatele zelenou.

S tím, co bude dál, se často spojuje otázka, kde budeme bydlet (ať už dítě samotné, pokud bylo týrané oběma rodiči, nebo s jedním rodičem (podle našich

zkušeností převážně s matkou). Je vhodné s dítětem probrat možné alternativy – bydlení u příbuzných (samotné nebo s matkou), doma (pokud byl otec vzat do vazby anebo je předpoklad, že se tak stane), v podnájmu či v krizovém centru. Je důležité se dítěte ptát na jeho ideální představu a pocity.

■ Budu se ještě někdy muset setkat s tím, kdo mi ubližoval?

Nemůžeme dítěti slibovat, že už se nikdy s agresorem nesetká. Nemůžeme zaručit, že agresora nikdy nepotká na ulici nebo jinde, třeba kvůli špatné organizaci práce na policii (stalo se například, že dítě bylo pozváno na výslech bezprostředně po otci, který je zneužíval, a na policii nezabezpečili, aby se nesetkali – toto by se však stávat nemělo). Děti se potom, co se svěří a roztočí se „kolotoč“ vyšetřování, obávají agresora více než předtím, bojí se pomsty z jeho strany, kterou jim nejednou vyhrožoval. Důležité je ubezpečení, že pomůžete dítěti najít způsob, aby se s agresorem setkal co nejméně (ve vyhrocených situacích může jít dokonce i to, že dítě změní školu, aby ho otec nemohl čekat před školou – v případě, že není vazebně stíhaný), že budete stát vždy při něm. Na tuto otázku logicky navazuje další otázka.

■ Co mám dělat, když potkám toho, kdo mi ubližoval? (Může jít o mámu, otce, strýčka...)

Důležité je s dítětem promluvit o tom, co by mohlo udělat, nechat je samotné objevit možné řešení. Na mnoho věcí jsou děti schopny i přijít samy. Je však nevyhnutelné, abychom o těchto možnostech s dítětem mluvili, aby nezůstalo paralyzované, pokud by agresora na ulici potkalo. Z výpovědi jednoho dítěte:

„Kdybych potkala otce na ulici, nejraději bych ho strašně zkopala a potom mu rozřezala kůži a naspala mu do ní sůl a nalila ocet, aby ho to co nejvíc bolelo, aby věděl, co dělal on mně, jak to bolelo mě... Ale vážně – určitě bych přešla na druhou stranu, kdybych ho uviděla dřív, a tam bych se snažila někde schovat, aby mě neviděl. A potom bych rychle utíkala pryč a řekla bych o tom učitelce nebo tobě. Kdybych měla mobil, tak bych ti zavolala i z ulice. Kdybych ho ale uviděla později, tak by to bylo horší – asi bych ho pozdravila, ale jen tak na půl pusy – mohl by to považovat za provokaci. Nejraději bych pak na něho zakřičela, jaká je svině a... Ale to bych si nemohla dovolit. Asi bych teda pozdravila a šla rychle pryč. Ale kdyby mě chytil nebo zastavil a chtěl si se mnou povídat, zkrátka kdyby mi chtěl škodit, tak bych začala křičet a vůbec bych se nestyděla, protože je to jeho hanba a ne moje.“

(Z výpovědi čtrnáctileté sexuálně zneužívané dívky, která se obávala, že otec pustí z vazby; dívka už byla v terapii několik měsíců; u dětí, se kterými začínáme, bude pravděpodobně nutné jim nabídnout nějakou aktivitu, případně ji procvičit: „Co bys udělala, kdybys uviděla otce ve velkém nákupním centru, nebo uviděla otce na ulici ve vzdálenosti 100 metrů...“ apod.)

■ Bude mi někdo věřit?

Děti mívají často zkušenosti, že jejich slovo má menší váhu než slovo dospělého – tuto zkušenost jim dáváme bohužel právě my dospělí tím, že jim říkáme: „Ale paní učitelka je přece hodná, to určitě nebylo tak, jak říkáš...“ nebo „Nezveličuj!“ nebo „Prosím tě, nevymýšlej si tolik!“ nebo „Táta říkal, že to nebylo tak, jak říkáš, tak nelži!“ a podobně. Zneužívatelé tento fakt využívají a dětem říkají, že jim

stejně nikdo neuvěří. V první řadě musíme dítěti říci, že my mu věříme (i když máme nějaké pochybnosti, měli bychom je odložit) a že budeme stát při něm. Pokud je nebo bude vedeno vyšetřování, je potřeba dítě ubezpečit, že při vyšetřování, které probíhá nebo bude probíhat, vyjde pravda najevo. Pokud se dítě obává, že rodič nebo jiný zneuživatel podplatí policii, vysvětlete mu kontrolní mechanismy při vyšetřování; objasněte mu např. úlohu státního zástupce. Důležité je dítě opakovaně ubezpečovat o tom, že je dobré, že o věci vypovídalo, že se pravděpodobně díky jeho výpovědi zabrání tomu, aby zneuživatel dál ubližoval jemu či jiným dětem. V tomto bodě můžete dítě vyzvednout jako hrdinu.

■ Mohu za to, co se stalo, já?

Tato otázka je velmi častá a trápí většinu týraných a zneužívaných dětí. Agresoři či zneuživatelé dětem dávají najevo, že jsou špatné, a proto je musí agresoři zbít nebo jinak potrestat. Při zneužívání mají samy děti pocit, že jsou špatné, a proto se jim to děje. Dokonce jsou mnohokrát děti přesvědčeny, že právě ony jsou příčinou rozvodu rodičů; myslí si, že kdyby byly hodnější, rodiče by se nerozváděli. Při týrání je to stejné – dítě si myslí: „Kdybych byl hodnější, taťka nebo mamka by mě nebili.“ Ale ať se dítě snaží sebevíc být nejlepším na světě, stejně je zbito nebo dostane jiný trest. To po nějakém čase vede k přesvědčení, že nemá smysl snažit se být hodné, z čehož plyne rezignace dítěte, případně i identifikace s agresivním chováním, nebo to dítě vnímá jako jedinou možnost, jak něčeho dosáhnout. Při zneužívání zase zneuživatelé dospívajícím dívkám říkají, že je provokují svým tělem a že oni jim chtějí jen ukázat, co se s tělem dá dělat. To zase vede k tomu, že zneužívané dívky začnou svoje tělo (které v jejich přesvědčení může za to, že jsou zneužívané) nenávidět – důsledkem mohou být poruchy příjmu potravy nebo sebepoškození.

Při této otázce musíme dítě opakovaně ubezpečovat o tom, že za to, co se dělo, může jedině dospělý. Žádný dospělý člověk nemá právo ubližovat dětem. Děti to někdy lépe pochopí na příkladu zvířátek – žádný dospělý člověk nemá právo ubližovat zvířátkům, tak proč by měl právo ubližovat dětem? Dětem můžeme sdělit, že někdy se to bohužel stává, že někdy se rodiče, případně dospělí lidé nechovají tak, jak bychom si přáli, ale v žádném případě za to nemohou ony – stejně tak jako by nemohl pejsek, kterého potkají na ulici, za to, že ho jen tak kopnou. Zdůrazníme proto dětem, že vůbec není tak podstatné, jaké jsou ony, ale že jde o to, jaký je ten agresor či zneuživatel – i když udělají cokoli, tak jim stejně ubližují, a kdyby na jejich místě bylo nějaké jiné dítě, dělo by se to pravděpodobně i jemu.

■ Proč se to stalo právě mně? Jsem normální?

Tato otázka souvisí s tou předcházející a částečně na ni dáváme odpověď výše. Uveďme dětem jako příklad, že týrané nebo zneužívané děti vůbec nejsou divné nebo nenormální. Může se stát, že v době, kdy se s dětmi setkáme, se u nich budou vyskytovat různé patologické symptomy – mohou být úzkostné, pomočovat se, mít nejrůznější tiky, deprese apod. Ubezpečme je, že takové projevy jsou důsledkem toho, co se dělo, že podobně na těžké věci reagujeme všichni. Také jim nabídneme myšlenku, že nyní, když se už všechno řeší, tyto symptomy budou pravděpodobně ustupovat, a vy sami jim při tom pomůžete; případně nabídněte

dítěti nějakého odborníka, kterému důvěřujete. Oceňme děti za to, že to přežily; opět můžeme vyzvednout jejich hrdinství.

■ Nebudu muset jít do dětského domova?

Vyhrožování dětským domovem nebo psychiatrií je u zneuživatelů běžné. Říkají: „Když to někomu povíš, stejně ti nikdo neuvěří, a budeš muset jít do dětského domova, nebo se máma z toho zhroutí.“ Ubezpečme dítě, že dětský domov je krajním řešením – i když oba rodiče dítě týrali, ideální řešení je dočasný pobyt v krizovém centru a potom nalezení příbuzných nebo pěstounské rodiny, která by se dítěte ujala. Pokud byl zneuživatелеm jen jeden rodič, není důvod pro to, aby dítě bylo od druhého rodiče odděleno.

■ Budu i já tyranem?

Toto je častá obava dětí. Spojuje se se strachem, jestli jednou zvládnou mít vlastní rodinu a vychovávat správně vlastní děti. U starších dětí jsme se setkali i s tím, že vyjadřovaly, že v jejich rodině je týrání jakoby normální součástí života (tzv. generační přenos, kde se násilí vyskytovalo už u prarodičů, jejich rodičů, strýčků a tet), a bojí se, zda ony dokáží z této linie vystoupit. Jedno děvče dokonce vyjadřovalo přesvědčení, že jejich rod je prokletý, protože domácí násilí je v každé rodině, kterou z příbuzenstva zná. Nabídněme dětem myšlenku, že to, jak se chováme, záleží na nás, že my sami jsme odpovědní za to, jaké chování si vybíráme – to, jestli budeme tyrany, nebo ne. Pochvalme je za to, že si uvědomují, že týrání je špatné a že to je první krok k tomu, aby se ony tyrany nestaly. Posilujme jejich zdravé sebevědomí (aby jednou neměly tendenci dokazovat si svoje sebevědomí prostřednictvím získávání moci nevhodným způsobem – např. bitím) a žádoucí chování.

■ Jak to bude vypadat, až budu vypovídat na policii? A kdo všechno o tom bude vědět?

Popišme dětem co nejpřesněji, jak to na policii vypadá, že při výslechu bude pravděpodobně přítomen i psycholog a sociální kurátor, může tam být i advokát obviněného a dále osoba, které dítě důvěřuje (pokud ale budete vystupovat v úloze svědka, protože s vámi dítě mluví o tom, co se dělo, vy při jeho výslechu být přítomni nemůžete). Můžete dítěti sdělit otázky, na které se vyšetřovatel bude ptát (některé děti si chtějí výslech i vyzkoušet; pokud chtějí, umožníme jim to, ale jinak je do toho netlačme). Upozorněte děti, že výslech se bude pravděpodobně natáčet na kameru, aby už víckrát nemusely vypovídat. Taktéž jim řekněte, že zápis z výslechu si mají právo přečíst, a pokud tam vyšetřovatel nebo vyšetřovatelka zapíše něco, s čím oni nesouhlasí, mohou žádat, aby se to změnilo. Děti se bojí, že se u výslechu rozpláčou nebo nebudou schopné hovořit – ujistěte je, že vypovídat na policii je těžké i pro dospělého člověka a že vyšetřovatelé jsou na to zvyklí, že si budou moci promyslet, co chtějí říci, a že je normální, když tam budou i plakat. Do spisu má možnost nahlédnout každý, koho se vyšetřování týká – tedy i agresor nebo zneuživatel. Toho se děti mohou leknout – je důležité s nimi potom o jejich strachu mluvit.

■ Mohu na to někdy zapomenout?

Přesvědčení, že raději s dětmi o tom, co se stalo, nebudeme hovořit, aby na to rychle zapomněly, je mimořádně špatné. Dítě potřebuje události ventilovat, cítit přítomnost důvěry a bezpečí. Je též pravděpodobné, že dítě nikdy nezapomene na to, co se dělo. (Někdy, právě tehdy, kdy se např. o zneužívání nemluví, dítě zážitek vytěsňuje a vzpomene si na něj i o několik roků později, např. když začíná sexuální život s partnerem. Vytěsnění však není z dlouhodobého hlediska účinný obranný mechanismus.) Ani bychom ho neměli vést k tomu, aby zapomnělo – častými chybami jsou např. věty typu „neboj se, než se vdáš, tak to přebolí“ nebo „čas to zahojí“. Naším cílem je pomoci dítěti přijmout to, co se dělo, jako součást jeho života, vyrovnat se s tím a nastartovat se pro jiný směr. Můžeme ho upokojit, že i když na to pravděpodobně nikdy nezapomene, časem, až celý zážitek zpracuje (zdůrazněte, že vy mu s tím pomůžete), ho nebudou vzpomínky bolet.

■ Co na to řeknou děti ve škole, až se všechno dozvědí?

Děti se stydí za to, že byly týrané nebo zneužívané. Můžeme je ubezpečit, že ostatní děti se to mohou, ale i nemusejí dozvědět. Opakovaně je musíme ujišťovat, že ony nejsou ti divní, nenormální, že hanba je na straně agresora či zneuživatele. Taktéž jim můžeme nabídnout, aby zkusily vcítit se do role jiného spolužáka z třídy, a zeptat se jich, jak by se ony k takovému dítěti chovaly. Samozřejmě je musíme připravit i na to, že je možné, že děti ve škole budou např. o jejich otci mluvit nehezky, a dopředu s nimi připravit, jak mohou reagovat (pokud se toho obávají).

■ Mám o tom říct svému příteli?

Starší děvčata se obávají, zda mají o tom, co se jim stalo, říci svému příteli. Mnohé děti se dokonce stydí ve škole a tají před spolužáky fakt, že žijí v krizových centrech. Je otázkou času a přístupu, kdy děti přijmou skutečnost, že žijí v krizovém centru, jako skutečnou realitu, za kterou nemohou. Otázka, zda o týrání anebo zneužívání povědět svému potenciálnímu partnerovi, se vynořuje zejména u dospívajících děvčat, která s někým chodí. Vždy je to na individuálním zvážení celé situace, vážnosti vztahu, fáze, ve které se vztah nachází apod.

■ Proč mě máma (nebo jiní příbuzní) neochránila?

Nejen děti, ale i dospělí lidé, kteří se po letech rozhodnou o týrání nebo zneužívání promluvit, pociťují hněv vůči matce nebo jiným příbuzným, kteří o situaci věděli, ale žádným způsobem nezakročili ani nepomohli. Stává se však, že i delší dobu např. matka neví, že otec sexuálně obtěžuje nebo zneužívá jejich dceru. V tomto případě jde zejména o to, abychom dítěti poskytli dostatečně velký prostor, aby mohl o svých negativních pocitech hovořit, a pomoci mu je ventilovat. Po zvážení situace je vhodné navrhnout matce a dítěti společnou terapii zaměřenou na vzájemné pochopení pocitů, nápravu či posílení narušeného vztahu.

8.3 ZÁSADY KRIZOVÉ INTERVENCE

Krizová intervence může představovat v užším pojetí vyřešení akutní situace (např. dítě se svěří se sexuálním zneužíváním, odmítá jít domů ze školy, my mobilizujeme příbuzné dítěte, sociální úřady a policii, pachatel je vzat do cely předběžného zadržení), což představuje rozsahem několik hodin. V širším pojetí je krizovou intervencí setkávání se s klientem či klienty (dítě a netýrající rodič, příp. sourozenci) po dobu, kdy je nevyhnutné vyrovnávat se se vzniklou zátěží a překonat prvotní šok – Spilková (1999) uvádí, že v průměru jde o 3–6 setkání.

Následná pomoc týraným, zneužívaným nebo zanedbávaným dětem po odhalení týrání závisí individuálně na každém případě, na závažnosti týrání nebo zneužívání, na schopnosti netýrajících členů rodiny se po takovém odhalení o dítě dále starat a na případných zraněních, která dítě utrpělo. Na prvním místě musí být však vždy potřeby dítěte a jeho ochrana. V rámci prvních kroků pomoci a krizové intervence se snažíme zabezpečit především zastavení násilí, tedy ochranu dítěte před dalším násilím, ať už bitím nebo zneužitím. Odhalení násilí je velkým zásahem do fungujících rodinných, i když patologických stereotypů (většinou násilí probíhá právě v rodině), a proto bychom měli tento krok udělat se zřetelem na co nejmenší narušení rodinného fungování – zejména pokud jsou v rodině ještě další děti. Krizovou intervencí může např. být:

- zamezení osobního kontaktu sexuálně zneužívaného dítěte se strýčkem, který ho zneužíval;
- v případě otce zneuživatele zamezení kontaktu s otcem nebo zamezení toho, aby otec s dítětem zůstal sám, což může znamenat dočasné přestěhování otce mimo společný byt nebo přestěhování dítěte k prarodičům – toto předpokládá přiznání a spolupráci pachatele;
- umístění zbitého dítěte v nemocnici (pozor, musí k tomu dát souhlas rodič, resp. zákonný zástupce, pokud nejde o život ohrožující situaci) nebo v krizovém centru;
- trestně-právní forma intervence, kdy jsou skutečnosti nahlášený na policii a pachatel je vzat do cely předběžného zadržení a následně stíhán ve vazbě.

Je potřebné připravit se i na to, že po odhalení násilí se zbytek rodiny od dítěte bude distancovat, tvrdit, že dítě si vymýšlí, rodina bude na dítě tlačit, aby svoje tvrzení odvolalo, bude zdůrazňovat fakt, jak dítě poškodilo rodinu, zapříčinilo její rozpad apod. Matka může cítit pocity viny například za to, že sama dřív nezakročila, i když něco tušila, něco věděla. Proto je potřebné dítě i rodinu zkontaktovat co nejdříve s odborníky.

V rámci krizové intervence, ale i následné pomoci by mělo jít o tým lidí, kteří budou umět zabezpečit dítěti komplexní pomoc a v první řadě myslet na zájmy dítěte. Pokud nebude mít práce, kterou budou jednotliví zainteresovaní odborníci vykonávat, společný jmenovatel „zájem dítěte“, sami se podílejí na sekundární viktimizaci dítěte a přispívají tak k prohlubování jeho traumatu.

Lucká a Koblíř (Vodáčková, 2002) uvádějí tzv. vývojový model Alberta Pessa a Diany Boyden, který věnuje pozornost okolnostem traumatizace v souvislosti s uspokojováním, resp. neuspokojováním pěti vývojových potřeb – potřeby místa, podpory, bezpečí, péče a limitů. Vyzvednutí těchto potřeb v rámci krizové intervence,

resp. jejich zabezpečení, je podle tohoto modelu nevyhnutelné pro zajištění efektivně realizované a účinné krizové intervence.

Potřeba místa má své kořeny ještě v prenatální fázi, kdy tuto potřebu představuje děloha matky. Po porodu si dítě a později i dospělý hledá další místa, které zabezpečují pocit jistoty – těmito místy jsou např. náruč matky, dětský koutek, parta kamarádů, životní partner. Během života dítě nebo i dospělý zažívá ztráty svých míst. U lidí, kteří zažili týrání a zneužívání, se častěji objevují pocity, že na tomto světě pro ně neexistuje dobré místo nebo že svět je celý špatný. S uspokojováním této potřeby v rámci krizové intervence souvisí následující doporučení:

- dávejte dítěti najevo, že je na správném místě;
- vysvětlíte dítěti, pokud je nezná, zaměření služeb a možnosti pomoci z vaší strany; pokud mu neumíte pomoci vy sami, doprovodte je na jiné vhodné místo;
- místo, kde se konzultace odehrává, by mělo být přiměřeně uspořádané a nerušené;
- nepřibližujte se k dítěti nečekaně a zezadu;
- dávejte dítěti ujištění, že pro ně máte dostatek místa a prostoru – ve smyslu času;
- umožněte dítěti, aby si v místnosti vybralo místo, kde chce být při rozhovoru s vámi, a akceptujte jeho vzdálenost i polohu;
- najděte něco, co by se mohlo změnit, aby se dítě cítilo lépe – např. i naše tělo je naším místem, naší schránkou, a jakákoli pomoc tělesným potřebám může výrazně pomoci;
- nenechte dítě nikdy dlouho čekat, zejména o samotě – navozuje to dojem nevítanosti.

Potřebu podpory zažívá dítě už v matce – je nadnášeno plodovou vodou. Po narození a později v době vývoje je dítěti taktéž poskytována při správné péči všemožná podpora. Pokud máme uspokojenu tuto potřebu, naučíme se sami podporovat v tom, co je pro nás dobré, máme schopnost hledat oporu sami v sobě, dokážeme podporovat blízké lidi. Pokud jsme tuto potřebu uspokojenu neměli, naopak jsme byli různě ponižováni, projeví se u nás neschopnost odolávat tlaku, tendence kolabovat a přizpůsobovat se, dokonce můžeme žít v domněnce, že je naší povinností podporovat druhé. I násilí má v sobě komponentu ponížení bez možnosti opory a podpory. Proto je podpora při krizové intervenci důležitá – zde je několik doporučení:

- dejte dítěti najevo, že ho podporujete, držíte mu palce, že budete stát při něm;
- spolu s dítětem najděte další lidi, o které se dítě může „opřít“;
- mobilizujte síly dítěte, aby se dokázalo podpořit samo – například i oceněním;
- chovejte se odpovědně, respektujte to, co vám dítě říká, co prožívá – jde o všeobecně podporující faktor;
- podpořte dítě ve vyjádření pocitů – a to i negativních; právě nyní si může dovolit i zkolabovat (naříkat, křičet, plakat);
- hleďte kroky a řešení, které jsou skutečně podporující, neříkejte jen prázdné věty a slova;
- hleďte hodnoty a systémy, o které se dítě může opřít (religiózní, rodinné apod.).

Potřeba bezpečí je velmi důležitá pro všechny oběti týrání a zneužívání. Děti, které zažily týrání či zneužívání, jsou často proti tomuto „zlu“ úplně bezmocné; často totiž ani nedokáží rozeznat, že jde o něco, co se nemá dělat. Nemají v sobě vybudovaný systém, v rámci kterého by se naučily, co bezpečné je a co bezpečné není, nemají schopnost samy se bránit. Zážitek bezpečí je možné dětem poskytnout při krizové intervenci i prostřednictvím následujících doporučení:

- snažte se dítěti vysvětlit všechno, co se okolo něho děje – je důležité, aby rozumělo tomu, co se s ním bude dít, povězte mu též například, proč telefonujete, proč přijde paní, která je sociální kurátorka, apod;
- vyslovte pochopení pro projevy obranných reakcí, pro emoce, úzkost a podobně, a označte je jako normální reakce;
- ubezpečte dítě, že nic z toho, co vám říká, nebude zneužito (pozor, neslibujte mu, že to nikomu neřeknete);
- vyhýbejte se náznakům manipulace či nátlaku, komunikujte otevřeně;
- ptejte se, zda se dítě cítí ohrožené, a zjistěte, co by mu pomohlo – snažte se to potom zajistit;
- uvědomte si, že dítě má právo se rozhodnout, s kým z blízkých lidí chce či nechce mít kontakt – i ten nejbližší příbuzný může být ohrožující;
- celý plán pomoci sestavte tak, aby byl pro dítě maximálně bezpečný – např. zvažte, či je vhodné, aby šlo samo po konzultaci s vámi domů; v případě, že je umístěno v krizovém centru, počkejte s ním, dokud neusne apod.

Potřeba péče nepředstavuje u dítěte jen zabezpečení potravin a hygieny, jde o projevovanou lásku a pozornost, poskytování podnětů ke hře, k rozvoji dítěte. Opakem je pocit prázdnoty a nudy (mnoho lidí, kteří v dětství takto strádali, má tendenci zaplnit svůj prázdný prostor toxicky – jedná se o závislosti, sebepoškozování, poruchy příjmu potravy a jiné problémy, tak často přítomné u dětí se syndromem CAN). Poskytnutá péče při krizové intervenci může působit na snížení následujících rizik:

- věnujte pozornost i bazálním potřebám dítěte – v traumatických situacích nevnímáme svoje potřeby; ptejte se dítěte, zda nechce napít, najíst, ukažte mu, kde je toaleta, umývadlo a podobně;
- umožněte dítěti postarat se o svoji hygienu a čistotu, případně mu v tom pomozte;
- sledujte, zda dítě není podchlazené nebo nemá teplotu;
- ptejte se, zda nepotřebuje nějakou speciální péči (např. diabetici, epileptici);
- dávejte najevo svůj zájem, poskytněte dětem potřebné informace;
- dejte však pozor, abyste dítě nezahltli – dopřejte mu oddech a soukromí; ptejte se ho na jeho potřeby;
- zjistěte, do jaké míry se umí dítě o sebe postarat samo a nakolik bude potřebovat jiné (umí se samo vykoupat? ostříhá si nehty? a podobně).

Potřeba limitů má dva významy – první představuje skutečnost, že i to zlé může skončit, což představuje pro týrané či zneužívané dítě obrovskou úlevu (dosud mělo většinou zkušenost, že nepříjemné zážitky neměly konec). Druhý význam znamená, že svět a mezilidské vztahy v něm mají určité hranice a normy – v dítěti, které se setkává

opakovaně s tím, že dospělý se chová nelimitovaně, např. neumí dát hranice své zlosti či sexualitě vůči dítěti, se vytváří obraz světa bez pravidel, což vede k velké úzkosti. Při krizové intervenci se proto doporučuje zachovávat tyto zásady:

- dávejte najevo, že všechno má svůj konec i začátek – a to i velmi těžké události;
- zdůrazňujte, že jste k dispozici, aby mohly skončit ohrožující podněty;
- vybudujte s dítětem základní hranice a pravidla;
- pomozte dítěti vymezit se vůči okolí, které ho poškozují, pomozte mu naučit se říkat „ne“;
- vaši konzultaci dejte jasnou strukturu, omezte chaos a nejasnosti;
- dodržujte dohodnuté kroky v řešení, dodržujte časový kontrakt – zvyšujete tím pocit jistoty dítěte;
- nenabízejte dítěti nic, co nemůžete splnit.

Na závěr této kapitoly bychom rádi upozornili, že publikace, z níž jsme v této kapitole citovali, obsahuje návody, jak je možno s dětmi se syndromem CAN dále pracovat, a stojí za nastudování.

9. ČÍM BUDU (BUDEŠ, BUDE)?

Často už od narození dítěte si mnozí rodiče kladou otázky a sprádají sny, jaký život jejich dítě prožije, jaké bude mít povolání, zkrátka čím jejich dítě bude. Tato otázka – čím budu? (ptá se dítě), čím budeš? (ptají se rodiče) i čím bude? (kladou další osoby v blízkosti dítěte) nabývá naléhavosti s blížícím se koncem školní docházky. Někdy, a to spíše výjimečně, má dítě svoji volbu jasnou, má vyhraněné zájmy a vytyčené cesty, jak dosáhnout svého cíle. Většina ostatních dětí a jejich rodičů začíná s blížícím se uzavřením školní docházky shánět informace o možnostech dalšího studia a v tuto chvíli se často obracejí i na poradenská pracoviště.

Poradenská pracoviště (PPP, SPC) však nejsou jedinými ani hlavními nositeli při volbě povolání (či tzv. kariérovém poradenství) pro celou populaci absolventů základních či středních škol. Tato pracoviště by se měla podle našeho názoru specializovat na práci se svými klienty a dále na práci s těmi, kdo mají volbu ztíženu nebo se nedokáží rozhodnout, třebaže již získali nejrůznější informace z dalších zdrojů. Mezi zdroje, které se zabývají kariérovým poradenstvím, patří v oblasti školství především výchovní poradci, popř. školní psychologové na základních a středních školách. (Vyhl. č. 72/2005 o poskytování poradenských služeb ve školství: § 7, odst. 2, písmeno c stanoví: Poradenské služby ve škole jsou zaměřeny na „kariérové poradenství integrující vzdělávací, informační a poradenskou podporu vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšího profesního uplatnění“.)

Mimo oblast školství jsou důležitá informační centra na úřadech práce; mnohé informace mohou žáci, studenti i rodiče získat na nejrůznějších informačních internetových stránkách (některé z nich uvádíme na konci kapitoly).

Pokud tedy budeme poskytovat poradenství pro volbu povolání klientům poraden či center, je třeba se zabývat celou šíří otázek, které v této situaci vyvstávají. Bereme v úvahu nejen rozumové předpoklady dítěte, ale také jeho schopnosti, dovednosti, zdravotní stav a osobnostní vlastnosti. U dětí se zdravotním oslabením doporučíme konzultaci s ošetřujícím lékařem, který posoudí možnosti dítěte po zdravotní stránce a případná omezení, která respektují zdravotní stav dítěte tak, aby nedocházelo k jeho zhoršování nevhodnými vlivy různých profesí (např. prašné prostředí je nevhodné pro alergiky apod.)

S klientem na úvod probereme představy, které o svém budoucím uplatnění má. Velmi dobré je získat informace ze školy, kterou navštěvuje – nejen o prospěchu, ale i další významné poznatky, jako například o volných vlastnostech, dalších dovednostech (i mimoškolních), komunikačních schopnostech, názoru výchovného poradce či třídního učitele (zda se mu vybraná volba zdá přiměřená).

S rodiči pohovoříme o jejich názoru, který se může, ale také nemusí shodovat s představami dítěte. Neměli bychom zapomínat na „vedlejší“, ale rovněž velmi